

JONAS KATELĖ
(1831-1908)

Kunigas, liaudies švietėjas.

Vienas žymesnių bajorų mokyklos (dabar J. Balčikonio gimnazija) XIX a. vidurio auklėtinių – liaudies švietėjas, nepriklausomoje Lietuvoje pavadintas tautos Pestalociu.

Tad kas jis buvo, ką nuveikė Lietuvai?

Gimė 1831 m. sausio 13 d. Kupiškio apylinkės Suvainių k. valstiečių šeimoje. Baigęs Kupiškio pradinę mokyklą, 1848-1853 m. mokėsi Panevėžio bajorų mokykloje. Nors tuo metu mokykla buvo luominė, ką sako ir jos pavadinimas, tačiau į ją įvairiu būdu patekdavo ir valstiečių vaikai. Baigęs bajorų mokyklą ir norėdamas daugiau padėti tamiam Lietuvos kaimui, nutarė tapti kunigu. 1853-1855 m. mokėsi Varnių kunigų seminarijoje. Jaunas kunigėlis 1856-1859 m. vikaravo Naujamiestyje (Panevėžio raj.), apie tris

metus (1859-1861) kunigavo Južintuose, 1861-1872 m. Dusetose ir Zarasuose ir ilgiausi, 36 metus (1872-1908), dirbo Panemunėlyje.

Baigęs bajorų mokyklą, kunigų seminariją J.Katelė nebuvo susipratęs lietuvis. Ir jį buvo palietusi polonizacijos įtaka. A.Dambrauskas-Jakštas rašė, kad J.Katelė, kaip ir daugelis to meto inteligentų "išėjo lenkų patriotu". Tokį jį, kilusį iš kaimiškos lietuviškos šeimos, suformavo aplinka.

Dirbdamas Naujamiesčio, Južintų, Panemunėlio lietuviškose parapijose, bendravo su parapijiečiais, matė jų vargus ir bėdas, skurdą ir tamsą, tad, būdamas geros širdies, stengėsi jiems padėti. Kartu keitėsi jo požiūris į lenkomaniją (nors iki amžiaus pabaigos išliko dvilypis). Skaudžiai išgyveno 1863 m. sukilimo nesėkmes, ypač lietuviškos spaudos uždraudimą 1864 metais.

O širdis traukė gimtinės link. 1872 m. paskiriamas netoli gimtųjų namų –Panemunėlio parapijos klebonu. Šios parapijos žmonėms jis paskyrė 26-erius savo gyvenimo metus ir dirbo iki mirties.

Jis gerai suprato, kad viena iš vargo ir skurdo priežasčių yra žmonių tamsumas. Parapijoje raštingus žmones buvo galima ant pirštų suskaičiuoti. Po 1863 m. sukilimo buvo uždarytos parapinės mokyklos. Gi veikiančiose buvo mokoma rusų kalba, auklėjama toli gražu ne lietuviška dvasia. J.Katelė ėmėsi labai reikalingo švietimo ir auklėjimo darbo. Jo rūpesčiu Viliuose, Moškėnuose, Tindžiuliuose ir kitose vietose pradėjo veikti slaptos lietuviškos mokyklos, kuriose mokė jo surasti ir skatinami, bent jau tris klases baigę daraktoriai. Priklausomai nuo daraktorių raštingumo, vienose mokyklose buvo mokoma tik skaityti, kitose ir rašyti, skaičiuoti, net geografijos, Lietuvos istorijos ir kitų dalykų. Kunigas pats lankydavo, kontroliuodavo tas mokyklas, patardavo daraktoriams, skatino žmones, glaudusius ir saugojusius tas mokyklas nuo caro žan-

darų. Iš pradžių nebuvo vadovėlių. Tad jis pats bandė kai ką parašyti. Zakristijono ir kitų raštingesnių žmonių parašyti tokie vadovėliai buvo dalinami daraktoriams ir net mokiniams. Vėliau tas mokyklas aprūpindavo Prūsiose išleistais ir knygnešių atgabentais vadovėliais: aritmetikos "Užduotyne", "Szkala pavargėlių siratų" (istorija), "Jeografija arba žemrašiu", "Kalbamoksliu lietuviškos kalbos" ir kt. Trūkstant spausdintų vadovėlių, jie buvo perrašinėjami ranka. A.Bimba savo prisiminimuose rašo: "Atsimenu tą didelį, neapsakomai gražiai ranka perrašytą aritmetikos vadovėlį, iš kurio mano motulė mokydavosi. Niekados savo gyvenime nemačiau tokio gražaus rankos rašto, kaip ta knyga".

Lankydamas parapijiečius, jis nemokamai dalindavo lietuviškas knygeles, tikrino ne tik poterių mokėjimą, bet ir kaip vaikai bei suaugę moka skaityti.

Jo iniciatyva jaunimo vakarėliuose buvo pradėti vaidinti spektakliai. Vaidintojų grupės keliaudavo iš kaimo į kaimą.

Caro valdžia juto, kad veikia slaptos lietuviškos mokyklos, kad plinta lietuviška spauda, jautė, kad tai – klebono darbas. Tačiau žmonės paslaptį laikė taip, kaip ir draudžiamas lietuviškas knygas.

Reikia pabrėžti, kad J.Katelė daug dėmesio skyrė mergaičių švietimui. Jis gerai suprato, kad namuose pirmoji mokytoja – motina. Nuo jos daug priklauso ne tik šeimos darna, bet ir vaikų ateitis.

Iš kurgi sėmėsi stiprybės šiai švietėjiškai veiklai?

J.Katelė ne tik buvo pažįstamas su žymiausiaisiais to meto Lietuvos švietėjais, bet ir glaudžiai su jais bendradarbiavo. Jis palaikė ryšius su J.Jablonskiu, Vaižgantu, J. Basanavičium, G.Petkevičiaite-Bite, Žemaite ir kitais. V. Laurinaitis mini, kad Maironis "Kęstučio mirtį" pradėjo rašyti svečiuodamasis pas kun. J.Katelę.

Dirbdamas didelį liaudies švietimo, lietuviškos spaudos propaguotojo ir platintojo darbą, J.Katelė, atrodo, bendradarbiavo tik lenkiškoje spaudoje. Čia jis pirmais 1877 m. paskelbė A.Strazdo biografiją, kuri vėliau buvo išversta į lietuvių kalbą ir 1883 m. išspausdinta "Aušroje".

Gal dar ir šiandien Panemunėlio apylinkėse yra žmonių, kurių prosenelius mokė Jonas Katelė - lietuviškasis Pestalocis.

Mirė 1908 m. gegužės 21 d., eidamas 77-uosius metus.